

УДК 327

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК НЕЗВОРОТНИЙ ПРОЦЕС РОЗВИТКУ СВІТОУСТРОЮ

Наталія Олійник

*Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»,
кафедра суспільно-політичних наук, глобалістики та соціальних комунікацій,
вул. Львівська, 23, 03115, м. Київ, Україна,
e-mail:visual2@ukr.net*

Розглянуто глобалізацію як незворотну тенденцію сучасного світу, що має глибоке коріння, охоплює всі без винятку сфери суспільного життя, містить конструктивні й деструктивні елементи та характеризується уніфікацією соціокультурних цінностей і зростаючою роллю геополітичного чинника.

Ключові слова: глобалізація, вчені, сучасний світ, міжнародні проблеми, розвиток.

Багато дослідників сперечаються щодо причин виникнення та сутності глобальних проблеми. Науковці дедалі частіше полемізують стосовно терміну «глобалізація» і періоду її виникнення. На нашу ж думку, не настільки потрібно дізнатись час появи цього поняття, наскільки уявити фундаментальні передумови розвитку глобалізації для передбачення майбутнього. Важливо також, чи зможе людство віднайти необхідні рішення та моделі поведінки для подолання проблем, котрі надзвичайно гостро постають на порядку денному й, дослідити, які саме аспекти глобалізації піддаються активнішому впливу.

Мета статті – розглянути складові основи глобалізації та закономірності її еволюції, а також виявити її основні ознаки.

Питання глобалізації вивчали Е. МакГрю, З. Бжезінський, Ю. Пахомов, Ю. Павленко, В. Штанько, Л. Тіхонова, Я. Кульчицький, О. Лозовицький, В. Воронкова та ін. Хоч сьогодні існує багато літератури, що поповнюється новими джерелами, але досі нема ні переконливої теорії глобалізації, ні систематизованого аналізу її основних рис [6, с. 23]. Дослідники глобалізації називають три головні школи – гіперглобалісти, скептики і трансформаціоністи. Гіперглобалісти вважають новий світовий порядок кінцем національної держави та виникненням глобального громадянського суспільства. Скептики сприймають глобалізацію як інтегровану світову економіку і стверджують, що інтернаціоналізація залежить від державної згоди й підтримки, а держави є найвпливовішими політико-економічними інститутами. Трансформаціоністи аналізують трансформацію державної влади і світової політики, а глобалізацію розуміють у вигляді нового типу соціальних та політичних трансформацій, де держава, з одного боку, втрачає свої повноваження, з іншого – посилюється її роль на міжнародній арені. «Всі три підходи до глобалізації констатують один і той же факт, що глобалізація – це процес, протягом якого політичні відносини втрачають колишній, різко виражений територіальний формат, під її впливом змінюється політична культура суспільства, з'являються нові соціально – політичні цінності та нові транснаціональні співтовариства із своєю культурою і специфікою» [10, с. 94]. В. Штанько та Л. Тіхонова наголошують також: в умовах глобалізації світоглядні, ціннісні, соціополітичні, культурологічні,

моральні й інші цінності зазнають значних змін і на передньому плані постають інші «постматеріалістичні» цінності, найосновніша з-поміж котрих – потреба у самореалізації. Спільним у позиціях трьох шкіл є й те, що сучасний період глобалізації характеризується щільною системою транснаціональних мереж зв'язків, стабільністю у часі й поширенням у просторі.

Багато учених пов'язують сучасний процес глобалізації з економічними системами і пропонують ввести до наукового обігу поняття глобалізації економічних систем. Під ним «доцільно розуміти об'єктивні процеси уніфікації сучасних економічних зв'язків, – констатує Я. Кульчицький, – відкритості економічних систем, вільного переміщення ідей, трансформації, цінностей, капіталу, праці, утвердження спільної концепції прав людини, об'єднання зусиль національних економічних систем для вирішення планетарних (у т.ч. й екологічних) проблем і інтересах всього людства» [7, с. 375].

Глобалізацію не можна розглядати без економічного аспекту, але у своїй неоднозначності вона посилює різнобічні виявлення сьогодення і поширюється на всі сфери суспільного життя, сповненого протиріч, між:

- об'єктивним процесом зближення різних країн і народів, як історичною тенденцією, що розвивається під впливом загального перебігу науково-технічного прогресу і прагненням певних кіл світової еліти установити свою гегемонію над планетою;

- виникненням під час глобалізації єдиного простору й розподілом світу на ядро та периферію;

- інтересами ядра, яке акумулює фінансові ресурси й світ, що обплутує борговою кабалою, та інтересами периферії, котра прагне використовувати єдиний простір для вирівнювання власного розвитку;

- установленням єдиного простору та виникненням потужних регіональних блоків, кожен з яких зберігає власну модель розвитку й прагне до її поширення;

- об'єктивною тенденцією до зростання виробництва та продуктивності й тенденцією до зростання поляризації споживання вироблених благ і підвищення життєвого рівня;

- зростаючою ефективністю світової економіки й зниження життєвого рівня величезної більшості трудящих для підвищення конкурентоспроможності в єдиному просторі;

- ефективною вільного трансферу капіталу й виникаючої на цьому тлі руйнівної спекулятивної діяльності фінансових структур;

- вигодами, одержуваними країнами «золотого мільярда» від установлення гегемонії над світом, і розмиванням їх внутрішніх соціально-економічних і навіть цивілізаційних основ, масовим припливом потоків емігрантів, деіндустріалізації, внутрішньою соціальною поляризацією, гегемонією фінансового капіталу й віртуальним сектором над промисловим капіталом і реальним сектором, визріванням на цій основі системної цивілізаційної кризи;

Зауважимо ще одне протиріччя: замість взаємного культурного збагачення відбувається процес культурного нівелювання, встановлення єдиної шкали цінностей, втрачається різноманіття:

- зростаючою, в міру встановлення єдиного простору, потребою у стабільності й об'єктивно виникаючої під час цього процесу здатністю до швидкого поширення локальних вогнищ нестабільності у єдиному просторі;

- об'єктивною необхідністю існування й зміцнення євразійського мосту між західними й східними цивілізаціями й триваючим розпадом цього мосту;
- об'єктивною необхідністю виникнення глобального планетарного співтовариства, як єдності різноманітних цивілізацій [8, с. 70–71].

Усі дослідники погоджуються, що глобалізація має і позитивні, й негативні або проблемні сторони. Так, В. Воронкова вирізняє проблеми глобалізації з: взаємодією людини та природи (екологічна, енергетична, демографічна, продовольча, сировинна); пов'язані із взаємодією особистості і суспільства (проблема голоду, проблема високої смертності й охорони здоров'я, забруднення «духовного середовища» проживання людства, міжнародного тероризму); сферою міжнародних відносин (проблема запобігання загрози нової світової війни, скорочення розриву на рівні економічного розвитку між Північчю і Півднем). Дослідниця зазначає й існуючі варіанти вирішення глобальних проблем сучасності: зміна характеру виробничої діяльності – безвідходне виробництво, теплоенергозберігаючі технології, використання альтернативних джерел енергії сонця та вітру; створення нового світопорядку, нової формули глобального управління світовою спільнотою; визначення загальнолюдських цінностей, відношення до життя людини і світу як вищих цінностей людства; відмова від війни; пошук шляхів світового розв'язання міжнародних проблем і конфліктів [5].

Отже, сучасна цивілізація зазнає кризи всіх існуючих цінностей, раціональних основ та форм життєвого устрою. Людство спостерігає взаємопроникнення різних культур і світобачень, моральних уявлень і традицій. Саме на цій основі загострюються конфлікти культурної, економічної, політичної й інших сфер. Проте загальне спрямування розвитку людства все ж орієнтоване на збільшення потенціалу здібностей людини, розширення її прав і свобод. Людство перебуває у ситуації, де єдиним шляхом розвитку має стати уміння жити поруч, збагачуючи своє буття, навчаючись один в одного. А універсальні цінності перетворюються на основу глобального діалогу, що ґрунтуватиметься на взаємодії глобального та локального [9, с. 569].

Колишній радник президента США Дж. Картера з питань національної безпеки, а нині член правління та радник Міжнародних і стратегічних досліджень, З. Бжезінський у «Стратегічне бачення: Америка і криза світової влади» наголошує: для існування глобалізації необхідна панівна глобальна сила. Люди століттями жили ізольовано, не маючи уяви про особливості життя далеких сусідів. І лише останні 800 років, після експедицій, колонізацій та масових переселень вдалося сформулювати чітку картину про існування інших народів. Глобальною панівною силою З. Бжезінський вважає Сполучені Штати Америки. Хоча багато дослідників характеризують глобалізацію крізь призму вестернізації (маючи на увазі нав'язування європейських цінностей і демократії), за оцінкою автора «модель ЄС може стати непридатною для інших регіонів. Європа занадто заможна, щоб стати взірцем для знедолених і бідних країн у світі. Вона більше приваблює іммігрантів. Європейський Союз на питаннях міжнародної безпеки зосереджує меншу увагу, ніж США... Занадто старомодна Європа боїться багатокультурного розмаїття., може устаткувати глобальний безлад і політичний екстремізм» [4, с. 35].

Загалом учені по-різному трактують сучасний стан розвитку суспільства. Однак, більшість дотримуються думки, що на вершині ідеологічного, економічного й геополітичного стовпа світу все ще перебувають США. Так, З. Бжезінський стверджує: «...Можливість глобальної анархії немінуча і реальна. Руйнівні наслідки демографічного вибуху, міграції внаслідок бідності, радикальної урбанізації, етнічної та релігійної

ворожнечі й розповсюдження зброї масового знищення стали б некерованими, якби наявна і побудована на нації-державі структура навіть рудиментарної геополітичної стабільності розпалася на фрагменти. Без тривалої і керованої американської участі сили глобального безладдя незадовго почали б переважати на світовій сцені» [2, с. 195]. У своїх працях автор неодноразово акцентував на важливості глобальної нестабільності, яка виявляється по-різному в різних куточках світу. «У деяких регіонах свою роль відіграє національне гноблення, в інших – міжплемінна ворожнеча, ще в інших – релігійний фундаменталізм. Вони викликані ненавистю і заздрістю до пануючих і заможних і в майбутньому, ймовірно, ставатимуть ще смертельнішими, особливо з поширенням зброї масового знищення» [3, с. 185–186]. Таке визначення слугує підтвердженням, що поступово на горизонті з'являються й інші сили, у тому числі й «глобального безладдя», здатні створити США реальну конкуренцію у боротьбі за глобальне лідерство. З нашого погляду, на сучасному етапі позицію стосовно ролі США як єдиного глобального центру можна розглядати теоретично, але вона не буде застосована на практиці через складні й непередбачувані переплетіння сучасної політики та посилення багатополлярності, де є місце багатьом країнам та об'єднанням. Це зокрема, відноситься до середніх країн.

Німецький соціолог У. Бек у книзі «Влада і контрвлада у добу глобалізації» трактує глобалізацію у трьох означеннях: генезис глобальної системи; залучення окремої сфери, групи або процесу до функціонування глобальної системи; історична трансформація, що є збірним комплексом процесів, спричинених формуванням структури соціальної системи особливого типу – глобальної. Автор висуває ідею існування «космополітичного режиму» як наслідку глобалізації, що керувався би політичною свободою, соціальною, економічною справедливістю, універсальною гуманністю, а не законами ринку. Тут простежуємо п'ять основних відповідей для реалізації космополітичного режиму: очевидний програш тих, хто буде мислити лише національно; розгляд суверенітету не через гомогенність і замкненість, а через різноманіття і об'єднання; облагородження світових проблем, вирішення таких проблем, ураховуючи інтереси всіх; припинення транснаціонального панування, а відповідно – відновлення та посилення сили держави-нації; дія космополітичного суспільства у світі прозорих кордонів [1].

На наш погляд, ознаки космополітичного режиму, який зауважує стрімко зростаючі глобальні взаємозв'язки, випробовує та розвиває кооперативний суверенітет держав для розв'язання глобально-національних проблем, примирює і захищає розмаїття і суперництво етнічного та національного можна вважати спробою проаналізувати і вирішити сучасні проблеми глобалізації. Тобто головною ідеєю праці можна вважати розв'язання основної проблеми глобалізації – утвердження інакшості Інших. Проте у розвідці не проаналізовані реальні механізми й не виокремлені головні гравці для запровадження такого принципу.

Глобалізація – це діалектичний розвиток, процес, що має системний характер та охоплює всі сфери суспільного життя. Основні ознаки глобалізації – поява міжнародних організацій, інтеграційних об'єднань, транснаціональних корпорацій, посилення економічної взаємозалежності країн, інформаційна і телекомунікаційна революція, участь країн у міжнародній торгівлі й міжнародних процесах. Безперечно, одним країнам глобалізація приносить вигоди, іншим – ні. І наразі дуже важко спрогнозувати розвиток подальшого майбутнього людства, не дослідивши всі сфери людського буття. Більшість

глобальних проблем породжені людиною, і саме в людській площині доцільно відшукувати способи їхнього розв'язання.

На жаль, для вирішення таких завдань не існує простих способів. Такий процес нерозривний і потребує постійного аналізу й активний дій. Саме тому так важливо ученим сьогодення досліджувати різні моделі розвитку, зміни, коливання та кореляції політики у всіх куточках світу, розробляти власні концепції.

До сучасних глобальних проблем належать економічні, політичні, соціальні, екологічні, демографічні й проблема боротьби з бідністю. Світ дуже швидко змінюється, отже, змінюються і проблеми та способи їх вирішення. Нині є багато праць науковців, дослідників, проводяться конференції, з'їзди, «круглі столи» для обговорення та розв'язання таких нагальних проблем. Учені сперечаються, хто ж основні гравці глобалізації та кому віддати першість. Гравці можуть з'явитися на глобальній шахівниці лише завдяки своїм ходам. Зрозуміло, що тут можуть брати участь лише великі гравці. Маленьким гравцям потрібний простір, гнучкість і достатньо часу для об'єднання, щоб позмагатись із великими. А от слабкістю малих і самовпевненістю великих можуть скористатись середні держави. Одночасно, середні країни здатні посилити свої позиції завдяки малим держав, а в майбутньому – перетворитися на великі держави і відігравати вагомую роль у сучасному світі.

На нашу думку, сама епоха постбіполярного світу є чудовим стартовим майданчиком для всіх держав, а не тільки для великих і могутніх економік. Нині є кожна держава може змінити стратегію гри глобальної шахівниці на власну користь.

Наступні кілька років засвідчують чи зміниться майбутнє на користь нових гравців. Однак уже сьогодні доходимо висновку: розвиток усіх держав не суперечить глобалізації, навіть навпаки – посилює їхню дію та вплив. Скажімо, середні й малі держави схильні до об'єднання, прагнучи компенсувати нестачу зовнішньополітичних ресурсів. Вони об'єднуються у форматі різних організацій, що натомість посилює їхній вплив на світовій арені.

Середні й малі держави мають низку переваг, їхні ресурси – мобільніші та гнучкіші, а їхні потенціали національної могутності достатньо високі для кардинальної зміни сучасної шахівниці світу.

Підсумовуючи, зазначимо глобалізація – це закономірний, складний, неоднозначний і непередбачуваний процес розвитку світу, який супроводжується складними переплетіннями, дискусіями, рішеннями та нововведеннями. Проте, що складніше рішення, то складніша і цікавіша їхня взаємодія. А як відомо, до найкращого виграшу приводять найскладніші рішення. На наше глибоке переконання, людство перебуває на нелегкому, але правильному шляху. Адже сам факт, що учені всього світу намагаються проаналізувати глобалізацію та визначити найкращий шлях розвитку людства, засвідчує високий рівень свідомості людства, яке є запорукою високого рівня розвитку світу.

Список використаної літератури

1. *Бек Ульріх*. Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / Ульріх Бек; пер. з нім. О. Юдіна. – К.: Ніка_Центр, 2011. – Вип. 14 – 408 с.
2. *Бжезінський З*. Велика шахівниця / З. Бжезінський – Львів; Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 2000. – 236 с.

3. *Бжезінський З.* Вибір: світове панування чи світове лідерство / З. Бжезінський; пер. з англ. А. Іщенка. – К.: Києво-Могилянська академія, 2006. – 203 с.
4. *Бжезінський З.* Стратегічне бачення: Америка і криза глобальної влади / З. Бжезінський; пер. з англ. Г. Лелів. – Л.: Літопис, 2012. – 168 с.
5. *Воронкова В. Г.* Філософія глобалізації: соціоантропологічні, соціоекономічні та соціокультурні виміри: монографія / В. Г. Воронкова. – Запоріжжя: ЗДІА, 2010. – 272 с.
6. *Гелд Д.* Глобальні трансформації. Політика, економіка, культура / Д. Гелд, Е. Мак Грю, Д. Голдблатт та ін.; пер з англ. Ю. Паленка. – К.: Фенікс, 2003. – 586 с.
7. *Кульчицький Я. В.* Сучасні економічні системи в умовах екологізації та глобалізації (теоретико-методологічні засади порівняння): монографія. / Я. В. Кульчицький. – Л.: Ліга-прес, 2011. – 687 с.
8. *Лозовицький О. С.* Зовнішня політика держави: становлення та розвиток в умовах глобалізації: монографія / О. С. Лозовицький. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2011. – 400 с.
9. *Пахомов Ю. М.* Идентичности и ценности в эпоху глобализации / Ю. М. Пахомов, Ю. В. Павленко. – К.: Наук. думка, 2013. – 593 с.
10. *Штанько В. І.* Ціннісні орієнтації молоді в умовах глобалізації та інформатизації соціуму: монографія. / В. І. Штанько, Л. А. Тіхонова. – Х.: ХНУРЕ, 2009 – 164 с.

Стаття надійшла до редколегії 12.06.2015

Прийнята до друку 01.07.2015

GLOBALIZATION AS AN IRREVERSIBLE PROCESS OF WORLD

Nataliya Oliynyk

Open International University of Human Development "Ukraine"

Department of Social and Political Sciences, Globalization and Social Communication,

Str. Lvivska, 23, 03115, Kyiv, Ukraine,

e-mail:visual2@ukr.net

Globalization is a modern world tendency that has deep roots, includes all the aspects of social life with constructive and destructive elements, characterized by the unification of cultural values and increasing role of geopolitical factors. It is known that globalization comprehended all the conflicts of modern age. However, it is certain that conflicts, problems and contradictions need to be solved today.

Key words: globalization, scientists, modern world, international issues, development.

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ КАК НЕОБРАТИМЫЙ ПРОЦЕСС РАЗВИТИЯ МИРА

Наталія Олійник

Открытый международный университет развития человека «Украина»,

кафедра общественно-политических наук, глобалистики и социальных коммуникаций,

ул. Львовская 23, 03115, г. Киев, Украина,

e-mail:visual2@ukr.net

Рассматривается глобализация как необратимая тенденция современного мира, что имеет глубокие корни, охватывает все без исключения сферы общественной жизни, имеет в себе конструктивные и деструктивные элементы и характеризуется унификацией социокультурных ценностей и растущей ролью геополитического фактора.

Ключевые слова: глобализация, ученые, современный мир, международные проблемы, развитие.